

ОГЛЕДИ И СТУДИЈЕ

УДК 316.32:323.1(091)

Српска политичка мисао

број 2/2015.

Прегледни
рад

год. 22. vol. 48.

стр. 131-147.

Радослав Гаћиновић

Институт за политичке студије, Београд

МОЋ У ОСТВАРИВАЊУ КОЛОНИЈАЛНЕ ПОЛИТИКЕ*

Sibi imperare maximum imperium est.

(Собом владати највећа је власт)

Латинска пословица

Сажетак

Овај рад је покушај да се укаже на опасност колонијалне политике по националну безбедност малих држава које нису у стању да сачувају сопствени суверенитет и националну безбедност на почетку XXI века. Сам колонијализам је појам који дефинише праксу у којој поједине државе шире свој суверенитет изван матичне територије кроз оснивање колонија, односно зависних подручја чије се становништво ставља под непосредну власт. Након завршетка хладног рата и нарушавања равнотеже моћи осамдесетих година XX века неке западне силе су дипломатским средствима под изговором глобализације интензивирали спровођење колонијалне политике. Где то није могло уз помоћ дипломатије примењивали су најгрубље насилне методе, укључујући и агресију против оних држава које нису имали никакве шансе за одбрану. На почетку XXI века глобализација је својим упорним и непринципијелно насилном политиком показала да она представља савремени привредни колонијализам, или старо ропство у новим оквирима.

Кључне речи: колонија, колонијализам, метропола, колонијална политика, безбедност

* Овај рад је настао као резултат рада на пројекту бр. 179009 који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Савремени колонијализам и на почетку XXI века испољава рецидиве и врло упорно нагриза суверенитет многих малих држава. Он данас показује своја два различита али повезана стила. Први његов стил обликовале су историјски настале административне установе Западне Европе (и, у кратком периоду, Јапана) у Азији, Африци и у обе Америке. Тај феномен потиче из XVI века а углавном је нестао средином XX века. У својој другој инкарнацији колонијализам је донео вредности, ставове и стереотипе који се везују за колонијалне владавине од којих ће се свет споро опорављати, ако се уопште опорави.¹⁾ Када су колонијална царства достигла свој врхунац – у првим деценијама XX века – већина научника је сматрала да је колонијализам имао свој почетни и средњи период развоја, и да је, логично, доживео крај. Колоније су представљале само нови облик царства који су смислили и развијали Европљани од XVI века надаље. До 1900. године готово свако друштво изван Европе постало је или је већ било колонија неке европске државе. Научници су расправљали о разликама између холандске енергичности и португалске летаргичности, француске асимилације и британске индиректне управе, али су то били само национални облици у којима се испољила општа природа европског колонијализма. Успостављен је силом и претњом, када су гувернери одговорни европским државама преузели и почели да врше власт. Чинило се да је беда већине колонизованих народа и њихових привреда била последица штетног утицаја колонијалне политике и њеног програма. А када су колонијалне државе осетиле сигурност, почеле су све више да задиру у живот својих поданика, па је незадовољство људи наговештавало крај те колонијалне епохе.²⁾

КОЛОНИЈАЛИЗАМ НА ПОЧЕТКУ XXI ВЕКА

Појам *колонијализам* (настао од лат. *colonia*, насеобина, насеље, енгл. *colonialism*) представља: подјармљивање одређене земље (колоније) од стране неке државе (метрополе) у циљу пуне економске експлоатације, али и припајање сопственим територијалним поседима; однос између метрополе и колоније који се огледа у наметању колонији неограничене власти метрополе и економској експлоатацији природних богатстава колоније; политика колони-

1) Доналд Денон, *Колонијализам*, Енциклопедија друштвених наука, Приредили: Адам Купер и Џесика Купер, Том I, „Службени гласник”, Београд, 2009, стр. 630.

2) Thomas, N, *Colonialism's Culture*, New York, 1994, стр. 51.

јалних сила која се огледа у настојању да се стекну нове колоније и задрже старе; доктрина која оправдава колонијална освајања и колонијалне односе.³⁾ Дакле, тек што су колонијални моћници нагостили повратак са периферије у метрополу, и најмања ситница онога што се знало о колонијализму доведена је у питање. Право нација на суверенитет условило је потребу да се дефинише појам нације. У том смислу дисхармоничне тенденције потхрањују пост-модернистичке критике академског позитивизма. Неки научници у новијим радовима уместо да се баве политичким и економским појавама, наглашено истичу културни садржај и способност колонијалних култура да преживе крај формалне колонијалне владавине.

Колонијализам није, уосталом, представљао аномалију, нити је био ограничен временом и простором. Неки теоретичари сматрају да га у својој природи носи западно просветитељство, па наводе, на пример, Џона Лока (*John Locke*), који је сматрао да је „Бог створио свет за све људе, али како им га је даривао зарад користи и највећих животних угодности које из њега могу извући, стога му је наум сигурно био да га у руке преда вреднима и рационалнима“. У оригиналном делу Едварда Саида (*Edward Wadie Said*) *Оријентализам (Orientalism)* и у књизи *Култура и империјализам (Culture and Imperialism)*, као и у многим радовима групе аутора који су протерани из јужне Азије, окупљених на пројекту под називом *Маргиналне студије (Subaltern Studies)*, наводи се да колонијализам није везан за неку довршену епоху и да не означава неки одређени скуп установа. Деколонијализација стога захтева нешто више од примене техничких решења за материјалне проблеме. Колонијална апологетика и тријумфалистичке теорије о антиколонијалном национализму, како истиче Доналд Денон представљају два лица исте медаље, оне нису ништа друго до замена за теорије постепеног, еволутивног развоја друштва, које искривљују уместо да расветљавају догађаје у прошлости и садашњости.⁴⁾

Епоха развоја овако схваћеног колонијализма поклапа се с временом истраживачких путовања и географских открића, крајем XV и почетком XVI века, с тим да су тадашње велике поморске силе оснивале своје колоније⁵⁾ (насеобине својих поданика) и тр-

3) Борис Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, „Службени гласник“, Београд, 2010, стр. 421.

4) Доналд Денон, *Колонијализам*, Енциклопедија друштвених наука, Приредили: Адам Купер и Џесика Купер, Том I, „Службени гласник“, Београд, 2009, стр. 632.

5) *Колонија* (од лат. *colonia*, насеобина, насеље, сеоско имање; енгл. *colony*) 1. У античком свету, назив за насеља (обично прекоморска) грађана једне државе (града) ван њених

говачке станице у земљама које су открили њихови морепловци. Последња велика подела колонија извршена је на Берлинској конференцији 1855. године. Све после тога значило је поновну прераподелу већ подељеног света.⁶⁾

Иако је већина колонија била потпуно обесправљена и укључена у територијалне поседе метрополе, поједине међу њима (посебно оне које су биле географски знатно удаљене од метрополе и којима су управљали разни вицекраљеви, гувернери и сл.) уживале су у разним периодима извесне облике аутономије, укључујући и макар елементарне облике међународноправног субјективитета у време када је ослабила власт колонијалне силе, односно у дужем или краћем периоду пред стицање независности. Најпознатија колонија у Европи јесте Гибралтар, такође под британском влашћу. У прошлости, војна колонија је била територија дуж границе на којој су насељени војници.⁷⁾

Идеологија и пракса колонијализма доживљавају врхунац кроз империјализам. Како тврди историчар Филип Кертин (*Philip*

граница, а нарочито за насеобине Старих Грка, осниване у VIII-VI веку п. н. е. на сицилијанским, јужноиталијанским, црноморским и другим обалама (Сиракуза, Неаполис, Масилија, Визант, Гела, Ким, Сибарис, Кротон, Тарент и др.). Неке од ових колонија толико су се развиле да су оснивале и сопствене „колоније-кћери” (тако је нпр. Гела основала Акрагас, Сибарис је основао Посејдонију итд.). Једна од особености ових првих колонија јесте то да су се оне, по правилу, оснивале на до тада пустим (ненастањеним) местима, тј. нису подразумевале отимање земље од локалних становника. 2. У новијој историји тако се назива несамоуправна територија, подвргнута неограниченој власти одређене државе (метрополе), од које је најчешће просторно знатно удаљена (колоније европских држава у Африци, Америци и др.). Њено становништво не чине (или чине у релативно малом броју) изворни грађани метрополе, већ припадници других, домородачких народа, присиљених да трпе власт колонијалне силе која заправо врши економску експлоатацију њихове земље, користећи је као извор сировина и тржиште за пласман сопствених производа. Некадашње велике колонијалне силе биле су Португалија, Шпанија, Велика Британија, Француска, Холандија, Немачка, Јапан и др. (Борис Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, „Службени гласник”, Београд, 2010, стр. 420).

- 6) Ближе гледајући, 1900. године, на самом почетку XX века, од укупно 132,8 мил. км квадратних, колика је површина познатог света, колоније су заузимале укупно 79,2 мил. км квадратних или чак 59,4%. Највеће поседе имала је Велика Британија (32,7 мил. км квадратних), затим Француска (11 мил. км квадратних), Немачка (2,6 мил. км квадратних), Белгија (2,4 мил. км квадратних), Португалија (2,1 мил. км квадратних), Холандија (2 мил. км квадратних), САД (1,9 мил. км квадратних), Италија (0,5 мил. км квадратних), Шпанија и Данска (по 0,2 мил. км квадратних) итд. Сматра се да је 1914. на колоније отпадало чак 57,9% Земљине површине и 34,3% светског становништва. Тако су пред почетак Првог светског рата у Африци постојале само три суверене државе – Египат, Либериа и Етиопија. Још 1923. године колоније Велике Британије биле су веће од своје метрополе, по броју становника 9,2 пута, а по површини територије – 176 пута (Исто, стр. 420).
- 7) Колонијалним раздобљем сматра се епоха нововековног колонијализма од открића Америке 1492. до краја Другог светског рата 1945. године. Ово је тесно повезано с настанком и развојем капитализма (Борис Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, „Службени гласник”, Београд, 2010, стр. 419-420).

Curtin), колонијализам је „владавина од стране народа који припадају другачијој култури”. Но, да би се јасно интерпретирао модерни колонијализам, треба разјаснити владавину и припадност другачијој култури. Колонијални господари одузимају целом друштву могућност сопственог развоја. Тим развојем управљају странци, вођени пре свега својим привредним интересима. Још једна врло важна карактеристика колонијализма јесте у светској историји ретко виђено одбијање колонијалних господара да успоставе културолошку везу с народима којима су господарили.⁸⁾

Као империјализам се означавају све активности које би требало да послуже за изградњу трансконтиненталних империја. Ту, уз јасну намеру поновног наметања сопствених националних интереса, спада и моћ за спровођење тих интереса у међународном систему. При томе, империјализам преко колонијализма прелази у светску политику, у којој колоније врше циљ саме по себи, постају извор моћи и могу се замењивати у глобалној борби за моћ. Осим тога, империјалне силе (на пример Британска империја у XIX и XX веку) имају привредни и политички утицај који надилази подручја директне колоније. То се показало ефикаснијом методом владања. Како империјализам садржи и способност обухватања великих привредних подручја, само се Велика Британија и САД могу сматрати потпуно развијеним империјалним силама. Француска, Немачка, Русија и Јапан или нису били довољно дуго присутни на светској сцени, или су били привредно превише слаби за пробој на удаљена тржишта. *Дакле, колонијализам је појам који дефинише праксу у којој поједине државе шире свој суверенитет изван матичне територије кроз оснивање колонија, односно зависних подручја чије се домородачко становништво ставља под непосредну власт или исељава.* Колонијализам је и назив за идеологију којом се оправдавају такви поступци, најчешће кроз разне верске и расне доктрине о супериорности одређене вере, расе или културе над верама, расама и културама народа и подручја над којима се врши политика колонијализма. Појам колонијализам блиско је повезан, али не и истоветан с појмом империјализма. У XX веку стекао је пежоративно значење, јер се повезује с угњетавањем азијских, афричких и латиноамеричких народа од стране европских колонијалних сила. У историји су познате три врсте колонијализма:

1. Класични колонијализам – води потпуном (политичком и економском) потчињавању народа и држава. Да би се овај циљ

8) Доналд Денон, *Колонијализам*, Енциклопедија друштвених наука, Приредили: Адам Купер и Џесика Купер, Том I, „Службени гласник”, Београд, 2009, стр. 633.

постигао, често је примењивана и оружана сила.⁹⁾ Након што слободне земље постану колоније других земаља, постају и бесплатан извор сировина и јефтине радне снаге, а метропола добија ново тржиште за извоз робе и капитала. Процес деколонизације није се развијао једнако брзо у свим деловима света. Северна и Јужна Америка ослобођене су још у XVIII и XIX веку, а Африка и Азија у XX веку.

2. *Неоколонијализам* – представља новији облик колонијализма. Настаје и развија се у XX веку. Његови главни носиоци су високо-развијене земље. Суштина неоколонијализма јесте у томе што се земљама, у мањој или већој мери, признаје политичка независност, али се у економском смислу оне доводе у зависан положај. Метропола¹⁰⁾ улаже капитал у онај сегмент производње за који мисли да ће најбрже донети профит. Оваква врста колонијализма

9) *Колонијалне трупе* (енгл. *colonial troops*). У доба колонијализма: 1. у најширем смислу, све трупе које су колонијалне силе упућивале у друге делове света ради колонијалних освајања и очувања свог статуса у колонијама; најчешће су биле састављене од држављана метрополе; 2. у ужем смислу, специјализоване јединице (посебно одабране, обучене, опремљене и сл.), формиране специјално за вршење борбених задатака у колонијама; прве такве трупе јавиле су се у Француској у XVII веку, као чете морнаричке пешадије, а затим њихов број расте, с тим да их убрзо формирају и друге државе; коришћене су углавном у Африци, Азији и Северној Америци; касније се у неким случајевима формирају, макар делимично, из састава домородаца, односно од држављана разних држава (разне легије странаца), с тим да су официри увек држављани метрополе; 3. у посебном значењу, назив за војне јединице које су колонијалне силе формирале од становника колонија, њиховом насилном мобилизацијом, ради коришћења у ратовима на другим просторима; такве трупе бориле су се и у Првом и у Другом светском рату; њихов старешински кадар, у првом реду официрски састав, био је, по правилу, искључиво из метрополе (Борис Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, „Службени гласник”, Београд, 2010, стр. 421).

10) Дакле, реч *метропола*, потиче од грчке речи *metropolis*, што значи град, матица, главни град; а енгл. *metropolis* значи град, главни град. Поред ових значења, у старој Грчкој, метропола представља град који је имао своје колоније, град матицу. У међународним односима до друге половине XX века, метропола је била држава која је имала колонијалне поседе над којима остварује своју власт, а реч *провинција* потиче од латинске речи *provincia*, што значи већ освојена земља, у енглеском језику *province*. Док су на Западу снажне династије контролисале одређену територију, у Средњој и Југоисточној Европи династије се нису везале уз тачно одређену територију и поданике, а касне и остали процеси модернизације (индустријализација, урбанизација, демократизација политике, интеграција нације). Због тога је то простор „закаснелих нација“ (*Helmut Plessner*) и „дуготрајања XIX века“, у којем је *ancien régime* успео да се одржи још дуго након свог слома на Западу. Термином *ancien régime* овде се означава владавински поредак који има хибридна својства, односно представља мешавину старог система и значење модерне државе. Управо та немогућност преовладавања старог и довршења процеса модернизације обликовала је главно значење појма *ancien régime*: *ancien régime* је устројен као империја у којој центар доминира над периферијом; власт и власништво нису одвојени, него вреди формула: *што више власти, то више власништва*; власт, надаље, формално припада држављанима као носиоцима суверенитета, но фактички је у поседу монарха; монарх је уједно и најбогатији појединац, он контролише присвајање материјалних добара и додељује разне привилегије и постоји дихотомна подела на богату мањину и сиромашну већину (Тихомир Ципек, *Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца – ancien régime*, Загреб, 1998, стр. 292-293).

најчешће се јавља између бивших колонија и метрополе. Појавом неоколонијализма наставља се експлоатација природних богатстава сиромашних земаља света.

3. *Технолошки колонијализам* – настаје као вид зависности једне државе од друге, без обзира на њену моћ или војну снагу. Наука постаје основни носилац технолошког напретка, па стога све земље теже што већем технолошком напретку, како би своје производе могле да продају на већем тржишту. Пратећа појава технолошког колонијализма је куповање (врбовање) висококвалификованих стручњака. На овај начин фаворизује се мали број држава које су водеће у некој области научног или технолошког развоја. Колонијалном клаузулом колонијалне силе су постигале да се одредбе одређених међународних уговора не примењују на њихове колонијалне поседе, чиме су себи остављале одрешене руке.¹¹⁾

Крајем XIX века Аустроугарска монархија је поставила себи циљ да постане велика колонијална сила, по угледу на већ постојеће силе. Центар¹²⁾ је видела у Бечу, а периферију на простору Балкана. Ако би суверено овладала простором Балкана, њена аспи-

11) *Колонијална клаузула* (нлат. *Colonialis*, који се тиче колонија, *clausula*, одредба; енгл. *colonial clause*) 1. Одредба међународног уговора којом се уређује примена уговора на несамоуправне територије (колоније), тако што се прецизира да ли ће се на њих односни уговор применити и под којим условима. У том смислу, под „колонијама“ се, поред правих колонија, понекад подразумевају и територије под старатељством, односно разни облици зависних држава (протекторати, вазалне државе). 2. У ужем смислу, одредба међународног уговора којом се напосто искључује примена тог уговора на све или само неке несамоуправне територије под управом државе уговорнице. (Борис Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, „Службени гласник”, Београд, 2010, стр. 421; Ankerl, Guy, *Coexisting Contemporary Civilizations*, INU Press, Geneva, 2000. p. 341).

12) У разматрању односа центра и периферије важно је анализирати и неомарксистичку теорију светског поретка Имануела Валерштајна (*Immanuel Wallerstein*), у којој се концепт центар/периферија анализира у веома разрађеној форми. Валерштајнова теорија показала се популарном, пре свега, у области економске историографије, а инспирисала је, између осталих, и немачког историчара Ханса Хајнриха Нолтеа (*Hans Heinrich Nolte*) и његов истраживачки тим да помоћу ње истражују унутрашње периферије у Европи и њихов однос према центру на различитим нивоима, не само на светском или међународном, него и на регионалном, или у оквиру једне државе. Овакав приступ могао би се применити и на Хабзбуршку монархију, у којој се веома лако открива више центара (поред Беча и Будимпеште, и Праг, на пример, игра значајну улогу) и различите унутрашње периферије, зависно од тога из које перспективе и у којем се правцу анализира. Познати балканолог Габријела Шуберт (*Gabriella Schubert*) у свом тексту „Имагинарне географије периферије” истиче да је Балкан растргнут на попришту европских парадигми и разматра периферну позицију која је Балкану додељена на когнитивној мапи Западне Европе. За разлику од позитивније вреднованог региона Средње Европе, Балкану се, од почетка XX века, у западноевропском (јавном, научном, новинарском...) дискурсу приписује цео списак негативних особина, чинећи га тамном страном европске самосвести, сметлиштем негативних карактеристика, насупротив којих се изградила позитивна слика о европским Европејцима и цивилизованом Западу (Габријела Шуберт, „Имагинарна географија „Балкана” из супротних перспектива и њихове манифестације у књижевним делима“, Зборник радова *Слика другог у балканским и средњоевропским књижевностима*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2006, стр. 17-21).

рација била би даље наступање према истоку. Босна и Херцеговина била је аутентичан пример провинције са свим њеним карактеристикама потчињености метрополи, због чега је и наступила масовна самоорганизација грађана Босне и Херцеговине и припрема за борбу за постојање и опстанак. Велике колонијалне силе нису се одрекле колонијалне политике, ни после завршетка Другог светског рата. Након нарушавања равнотеже моћи осамдесетих година XX века неке западне силе су дипломатским средствима под изговором глобализације наставили са спровођењем колонијалне политике. Где то није могло уз помоћ дипломатије примењивали су најгрубље методе, укључујући и агресију против оних држава које нису имали никакве шансе за одбрану. *Дакле, на почетку XXI века „глобализација“ представља савремени привредни колонијализам, или старо ропство у новим оквирима.* Ова мисао се може потврдити многим примерима. Нпр. Аустроугарска монархија је на почетку XX века спровела економску блокаду Србије као одговор на њену непослушност, јер није купила топове у „Шкодиним“ фабрикама. Тражила је од Србије за себе клаузулу највећих повлашћења и то без узајамности, а на почетку XXI века ЕУ од Србије тражи да купује цигарете од хрватских произвођача по нижим ценама, такође без узајамности, без обзира што Србија има своје фабрике цигарета и што би тим поступком можда затворила сопствене фабрике а велики број радника остао без посла. Један од најпознатијих аналитичара процеса глобализације у њеној привредној димензији свакако је економиста – нобеловац Joseph E. Stiglitz. Он сматра да је глобализација изразито контраверзна појава. С једне стране, она је смањила осећај изолованости у већини земаља у развоју, а с друге стране, за многе људе, глобализација се може описати као потпуна катастрофа.¹³⁾ Швајцарски социолог Зиглер (Jean Ziegler) тврди да се стварност супротставља свим премисама на којима почива идеологија глобализације, као што су: глобализација користи свима, заправо двеста највећих светских компанија контролише 23% светске трговине, а између 1992-2002. године, доходак по становнику пао је у 81 земљи; глобализација новчаних тржишта уједињује планету. У суштини глобализација није глобализовала свет, она га је још више поделила. Мир у свету загарантован је светском трговином, уместо да стиша ратне страсти људи, приватизација државних послова и либерализација трговине још их изазивају и подстичу на нове злочине. За илустрацију ове тврдње Ziegler наводи податак да су 2002. године на земљи харала 23 међународна рата.¹⁴⁾

13) Joseph E. Stiglitz, *Глобализација и двојбе које изазива*, Алгоритам, Загреб, 2004, стр. 174

14) Jean Ziegler, *Нови господари свијета и они који им се противе*, Извори, Загреб, 2003, стр. 60-68

ЗЛОУПОТРЕБА МОЋИ У СПРОВОЂЕЊУ КОЛОНИЈАЛНЕ ПОЛИТИКЕ

У савремену науку о политици појам моћи први је увео Томас Хобс (*Hobbes*) у делу „О грађанину“ (*De cive*), истичући моћ државе као највећу моћ, јер је она збир појединачних моћи највећег броја људи.¹⁵⁾ Дал (*Dahl*) нпр., сматра да моћ представља „способност да се натера други субјект да учини оно што иначе не би урадио.“¹⁶⁾ Сличан приступ при одређењу значења термина моћ има и Кенет Волц тврдећи: „...моћан је онај ко утиче на другог више него онај на њега.“¹⁷⁾ Дакле, борба за моћ се сматра борбом за изграђивање способности утицаја и сам утицај на друге субјекте у међународним односима, ради остваривања својих интереса и циљева. Управо колонијалну политику су спроводиле моћне државе, злоупотребљавајући моћ кроз примену војне силе. Макс Вебер сматра да: „Моћ представља изгледе да се у оквиру једног друштвеног односа спроведе сопствена воља¹⁸⁾ упркос отпору, без обзира на то на чему се заснивају ти изгледи“. Они који имају већу моћ законито теже владавини над онима који имају мању моћ. „Моћ је способност појединца, групе или државе да наметне своју вољу другоме, ослањајући се при том на ефикасност средстава силе у случају непокоравања“.¹⁹⁾ Бројна значења речи „моћ“ која се могу наћи у енциклопедијском речнику Српске академије наука и уметности, могу се свести на следеће: делотворна снага господарења, одлучивања о нечему, или дар за обављање какве интелектуалне или сличне радње.²⁰⁾ Моћ се сматра и најпарадоксалнијом појавом савременог света, јер је без ње скоро незамислив човеков опстанак, а са недовољном контролом моћи опстанак људског рода постаје веома неизвесан, њена суштина се огледа у испољавању политичке, економске, војне и друштвене моћи.²¹⁾

15) Тадић, Љ., *Наука о политици*, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1996, стр. 79.

16) Robert A. Dahl, *Modern Political Analysis*, према Симић, Д., *Поредак света*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999. године, стр. 224.

17) Kenneth, W., *Theory of International Politics*, Reading, MA: Adison-Wesley, 1979.

18) О појму воље види шире у Педагошкој енциклопедији 2 (у редакцији Поткоњака Н. и Шимлеше П.), Завода за уџбенике и наставна средства, Београд 1989.

19) Вебер, М., *Привреда и друштво*, Просвета, Београд 1976. године, стр. 57. и 58.

20) Вишњић, Д., *Научна изграђеност теорије стратегије* (докторска дисертација), Војна академија, Београд, 2003., стр. 21.

21) Радослав Гађиновић, „Примена силе у међународним односима“, *Српска политичка мисао*, бр. 3-4/2007, стр. 10.

Политичка моћ огледа се у способности стварања повољних услова, у глобалним и регионалним оквирима, за ефикасно реализовање свих државних функција, ради достизања и очувања националних и државних интереса, вредности и потреба. Политичка моћ подразумева располагање и могућност примене силе у процесу очувања или достизања друштвене моћи. Способност примене силе саставни је део вештине владања и наметања воље другим субјектима који се супротстављају остваривању националних и државних интереса и циљева. То не значи да се политичка моћ поклапа са политичком влашћу. Политичка моћ је скоро увек у поседу друштвених група, друштвених слојева, политичких субјеката, институција државе, регионалних и међународних политичких институција. Најзначајнија политичка моћ сконцентрисана је у држави и у различитим међународним организацијама и институцијама, које испољавају пресудан утицај на скоро сва друштвена кретања на глобалном плану.²²⁾

Економска моћ је основа политичке моћи и услов испољавања силе уопште, а посебно војне силе. Политичка моћ служи за изградњу и стварање што повољнијих услова за очување и увећање економске моћи. *Војна моћ* је израз способности извршавања задатака, који проистичу из уставне улоге војске или које дефинише руководство државе. Она је условљена друштвеном и економском моћи. Квантификовање војне моћи остао је и данас проблем најсавременијих теорија ратне вештине у свету, јер се континуирано мењају параметри војне моћи, у складу са променама физиономије рата и оружаних сукоба. Проблем квантификовања војне моћи често се поставља као услов поуздане и ваљане процене, а самим тим и победе у оружаном борби. Војна моћ се данас најчешће изводи из укупне тзв. „тврде моћи“, при чему се без разлога заборавља значајан утицај „меке моћи“ на ток и исход оружаних сукоба, и укупну способност заштите националних интереса од оружаних облика угрожавања. То се првенствено односи на креативност командног кадра и увежбаност команди и јединица.²³⁾

Друштвена моћ – моћ (појединца, скупине) да утиче на друштво у целини или поједине његове делове и чланове, тј. да изазива онакво њихово понашање какво се жели. Основе, па тиме и врсте друштвене моћи су врло разноврсне. То могу бити личне особине појединаца (снага, памет, лепота, снажљивост, порекло, углед, храброст) или особине групе (бројност, чврстина, снага и

22) Исто, стр. 10-11.

23) Стишовић М., *Примена силе у међународним односима*, ШНО, Београд, 1996, стр. 12.

сл.) богатство, друштвени углед или функција, власт (државна или друга). Посебно је значајна друштвена моћ која потиче од располагања и употребе средстава принуде. У разним друштвеним условима разликује се и величина друштвене моћи, што такође зависи од области и врсте друштвених односа у којима се друштвена моћ показује. Употреба друштвене моћи може бити организована или стихијска, прописана или слободна итд. Друштвена моћ је важан друштвени чинилац, јер од ње у великој мери зависи уређење друштва, његово кретање, положај и судбина људи. Носиоци друштвене моћи су често склони да своју моћ злоупотребе. Промена у односима друштвене моћи и њено јачање или слабљење, узрок су друштвеним променама као што су, обрнуто друштвене промене узрок мењања односа друштвене моћи.²⁴⁾ Колонијалну политику спроводе моћне државе уз примену силе. Да би се испољила одређена сила, неопходно је да постоји и одређена моћ за ту намеру. Сила је једно од основних и константних обележја државе, међународних односа, интеграционих и дезинтеграционих процеса у свету. Сила се користи за реализацију државних интереса и циљева. Посебне и појединачне вредности или интереси постижу се одговарајућом врстом силе и моћи (дипломатском, политичком, економском, војном, демографском, професионалном, информационом и сл.). Импликације успешног или неуспешног испољавања једне врсте силе могу различито деловати на примену и испољавање других врста силе. На пример, успешно испољавање политичке моћи и силе доводи до решавања безбедносних изазова и претњи без примене оружане силе и обратно. *Дакле, сила је продукт моћи, тј. силу примењује само онај ко поседује моћ. Када је у питању примена војне силе, њу успешно примењују само моћне државе. Дакле, суштинска разлика између силе и моћи је у томе што је моћ шири појам од силе, а сила је продукт моћи. Сила је ударна „песница“ моћи. Сила²⁵⁾ је дакле, средство за остваривање моћи, што значи да је сила и основно средство за остваривање колонијалне политике.*

24) Р. Лукић, *Социолошки лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1982, стр. 95-96.

25) Термин сила има више значења: у најширем, неспецифичном, значењу она означава исто што и моћ (војна, економска, политичка, друштвена моћ); у ужем, специфичном смислу, она значи посебну врсту моћи и то ону која је уперена против воље онога према коме је усмерена; у најужем значењу које се посебно употребљава у друштвеним наукама, сила означава физичку силу, тј. могућност средстава физичке принуде, односно њену употребу и понекад се израз сила изједначава са насиљем које представља употребу силе ради одржавања и присиљавања на нешто што се не жели. (Радослав Гађиновић, „Примена силе у међународним односима“, *Српска политичка мисао*, бр. 3-4/2007, стр. 13).

Када се сила схвати као облик примене физичке силе она, несумњиво, има велику важност за друштво, било да се употребљава за успостављање или одбрану унутрашњих друштвених односа или да се користи у заштити од агресије. У првом облику израз *сила* се најчешће употребљава као елемент друштвених односа или политике. Као елемент друштвених односа, сила се користи у друштвеним борбама, и то у случајевима када је решавање антагонистичких интереса између разних друштвених група немогуће решити другим – мирним средствима, значи, када се сила употребљава као крајње средство решавања друштвених супротности. У политици, сила такође игра веома важну улогу, нарочито у управљању државом, као организацијом која има монопол да принудом регулише противречности датог друштва, при чему у тој принуди сила има значајно место. Такође, експанзионистичка политика великих сила на почетку XXI века, тј. колонијална политика се не би могла спровести без употребе силе.

УГРОЖАВАЊЕ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ СПРОВОЂЕЊЕМ КОЛОНИЈАЛНЕ ПОЛИТИКЕ

Основни облик испољавања опасности је угрожавање постојеће слободе. Угрожавање може бити деструктивно деловање неке природне или друштвене силе на неку појаву, ненамерно или намерно, циљно и сврсисходно – дакле са намером да се изазову одређене последице по природу или по друштво односно по човека. Угрожавање безбедности²⁶⁾ уз примену колонијалне политике или пак глобализације представља *свесно* – намерно, циљно или организовано коришћење силе за уништење, онемогућавање, принуду, итд. Других људи, група, организација, итд. или за њихову, по њих неку неповољну промену или промену неког стања супротну њиховој вољи.²⁷⁾ Људска друштва су уопште, карактеристична по сталној опасности од, по човека и друштво, или њихових деловања неповољног деловања и последица деловања разних сила, посебно колонијалних. Угроженост је облик конкретизоване опасности по одређене делове и субјекте друштва од, у основи предвидивих, си-

26) Безбедност је стање које људској популацији гарантује континуитет слободног функционисања из којег се развијају процеси изградње стварног осећаја слободе, правде и здраве животне средине где се слободно живи, ради и развијају сопствене интелектуалне способности (Радослав Гаџиновић, *Безбедносна функција државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 14).

27) Љубомир Стајић, Радослав Гаџиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007, стр. 78.

ла од којих само велике и средње државе могу предузимати активне и пасивне мере обезбеђивања и превентиве, актуелне заштите, као и мере пратеће (пост)заштите. У људском друштву, које је по својој природној основи конкурентско, доминантно је угрожавање (*као делатност*) и угроженост (*као ситуација*) чије је порекло у друштву и где је активност једне групе субјеката усмерено с одређеним разлогом (циљем) против друге групе људи, а у смислу предмета овог рада, мале државе су угрожене од колонијалне – глобалне политике великих сила.²⁸⁾ У циљу спречавања угрожавања друштва формирају се системи заштите од угрожавања, односно формирају се системи безбедности. Сви савремени системи безбедности, без обзира на који начин и са којим циљем су организовани, представљају облик организовања друштва у заштити својих виталних интереса и вредности. Њихово организовање полази од два основна питања: од кога и од чега треба штитити друштво и на који начин треба усмеравати субјекте система безбедности да би се остварио основни циљ постојања друштва. Међутим, и поред свих активности малих држава у циљу изградње система националне безбедности, оне без моћних савезника или поседовања нуклеарног оружја свакако постају плен колонијалних сила, посебно ако поседују природна богатства.²⁹⁾

Полазећи од различитих научних, теоријских-методолошких и практичних становишта могу се дефинисати, класификовати и објаснити различити извори и облици антидруштвеног деловања. Појаве угрожавања вредности друштва присутне су још од његовог настанка. Сва друштва кроз историју била су мање-више изложена угрожавању у различитом облику и обиму. У почетку је био угрожен њихов опстанак, а затим и њихов политички, економски и културни развој. У теорији друштвених наука не постоји сагласност о значењу појма *угрожавање*, јер се овај појам различито употребљава. Најчешће се за овај појам користе различити термини, али се исто тако под тим терминима подразумевају и различите суштине. Основни језички израз „*Угрожавање безбедности*“ има значење става који у логичком смислу не представља исказ јер не изражава вредносни суд (појаву угрожавања безбедности нити негира нити потврђује већ само претпоставља могућност догађања). Како се овај почетни став који изражава сумњу касније потврдио

28) Радослав Гађиновић, „Друштвени извори угрожавања капацитета безбедности државе“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2012, Институт за политичке студије Београд, 2012, стр. 132.

29) Љубомир Стајић, Радослав Гађиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007, стр. 97.

појединачним исказима неопходно је разјаснити обим и садржај почетног става, тј. да се користе адекватни једнозначни искази угрожавања безбедности.³⁰⁾

Ако се наведена синтагма рашчлани на најважније појмове и из њих се изведе дефиницијски ниво прихватљивог логичког става, онда се може истаћи да реч *угрожавање* представља несвршени глагол који у свом свршеном облику гласи *угрозити*³¹⁾ и као такав се спомиње у Речнику Српског језика и има тројако значење и то запрети које опасношћу, згрозити и уплашити се, тј. „запретити некоме опасношћу“.

Безбедност као општи појам у односу на суштину и стварно стање појма може се дефинисати као стање, организација и функција³²⁾. То значи, да синтагма „*угрожавање безбедности*“ има логичко – лексичко значење у исказу као *запретити некоме опасношћу, тј. довести га у стање егзистенцијалне несигурности, тј. довести у несигурност нешто што он има и што је стекао а што представља вредно и заштићено добро. Угрожавање безбедности може бити у техничко-физичком смислу (безбедност на раду, безбедност у саобраћају итд.) али и у духовном, моралном, културном и сваком другом смислу. Угрожавање безбедности једне државе обухвата довођење у опасност стање државе као политичке институције (установе) свим видовима штетних појава, делатности и утицаја споља и изнутра. Споља се доводи у опасност: независност; суверенитет и територијални интегритет, а изнутра се доводи у опасност уставни поредак. Сва друштва кроз историју била су изложена угрожавању у различитом облику и обиму. У почетку је био угрожен њихов опстанак, а затим и њихов друштвено-економски и културни развој. Иако не постоји сагласност о дефинисању појма *угрожавање*, веома је важно са интердисциплинарног аспекта изучавати тај појам, како би се са научног аспекта понудила општеприхватљива дефиниција појма „*угрожавање*“.³³⁾ Управо због различитог приступа појму „*угрожавање*“ битно је анализирати неке карактеристичне дефиниције овог појма. Постоји и мишљење да је угрожавање процес који настаје услед супротних интереса који се не могу остварити истовремено, нити се може постићи ком-*

30) Радослав Гаџиновић, *Угрожавање капацитета безбедности државе*, Филип Вишњић, Београд, 2013, стр. 34.

31) Речник Српског-Хрватског језика, Издавачки завод ЈАЗУ, део XIX, Загреб 1967-1971, стр. 35.

32) Војни лексикон, ВИЗ Београд, 1981., стр. 56.

33) Радослав Гаџиновић, *Угрожавање капацитета безбедности државе*, Филип Вишњић, Београд, 2013, стр. 29.

промис о ставовима о уклањању узрока сукоба, при чему носиоци различитих интереса могу бити субјекти унутар саме државе или неке друге државе. Посматрано са становишта изучавања предмета овог рада, а узимајући у обзир све прихватљиве чињенице из ове области, под појмом угрожавања *подразумевају се друштвене појаве или понашање настало деловањем човека (појединачно или групно) природе или техничких система у дужем периоду које су значајног обима, при чему настају или могу настати, штетне последице по интегритет човека, његову слободу и имовину, као и по интегритет и суверенитет државе и њених институција.*

Дакле, угрожавање је свака врста друштвене, природне и техничке опасности којом се угрожавају интегритет, слобода, имовина или здравље људи, као и територијални интегритет и суверенитет и уставни поредак и право државе, народа, нација или друштвених група и појединаца. Угрожавању безбедности најинтензивније су изложене мале државе од стране великих сила, кроз примену колонијалне политике која се на почетку XXI века назива глобализација.

ЛИТЕРАТУРА

- Ankerl, Guy, *Coexisting Contemporary Civilizations*, INU Press, Geneva, 2000,
- Вебер, М., *Привреда и друштво*, Просвета, Београд 1976. године,
- Вишњић, Д., *Научна изграђеност теорије стратегије* (докторска дисертација), Војна академија, Београд, 2003,
- Гађиновић, Радослав, „Друштвени извори угрожавања капацитета безбедности државе“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2012, Институт за политичке студије Београд, 2012,
- Гађиновић, Радослав, *Угрожавање капацитета безбедности државе*, Филип Вишњић, Београд, 2013,
- Денон, Доналд, *Колонијализам*, Енциклопедија друштвених наука, Приредили: Адам Купер и Џесика Купер, Том I, „Службени гласник“, Београд, 2009,
- Ziegler, Jean, *Нови господари свијета и они који им се противе*, Извори, Загреб, 2003,
- Кривокапић, Борис, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, „Службени гласник“, Београд, 2010,
- Лукић, Р., *Социолошки лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1982,
- Маслеша, Веселин, *Млада Босна*, „Култура“, Београд, 1945,
- Стајић, Љубомир; Гађиновић, Радослав, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007,

- Stiglitz, Joseph E., *Глобализација и двојбе које изазива*, Алгоритам, Загреб, 2004,
- Стишовић М., *Примена силе у међународним односима*, ШНО, Београд, 1996,
- Тадић, Љ., *Наука о политици*, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1996,
- Thomas, N, *Colonialism`s Culture*, New York, 1994,
- Ципек, Тихомир, *Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца – ancient régime*, Загреб, 1998,
- Шуберт, Габријела, „Имагинарна географија „Балкана“ из супротних перспектива и њихове манифестације у књижевним делима“, Зборник радова *Слика другог у балканским и средњоевропским књижевностима*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2006.

Radoslav Gacinovic

POWER IN THE IMPLEMENTATION OF COLONIAL POLICY

Resume

Contemporary colonialism is manifesting the recurrences at the beginning of the XXI century, consistently corroding the sovereignty of many small states. It shows its two different, albeit related styles. The first style has been historically shaped by the administrative institutions of the Western Europe (and Japan in the short period) in Asia, Africa and both Americas. That phenomenon originates from the XVI century and it has mostly disappeared in the middle of the XX century. In its other incarnation, colonialism brought values, attitudes and stereotypes which are related to colonial rulings from which the world will recover slowly, if it recovers at all. Colonialism is also the name for ideology which is used to justify such acts, most often through various religious and racial doctrines of superiority of certain religion, race or culture over religions, races and cultures of people and areas over which the politics of colonialism is being performed. The notion of colonialism is closely related, but not the same, as the notion of imperialism. It gained pejorative meaning in the XX century, because it is related with the oppression of Asian, African and Latin American peoples by the European colonial powers. There are three known types of colonialism in history: classical colonialism – it leads to complete (political and economic) subdual of peoples and states; neo-colonialism – whose essence is that countries, more or less, have recognised political independence, but in the economic sense they are being brought in the dependent status; technological colonialism – it emerges as a form of dependence of one

state from the other, regardless of its power or military strength. Endangering of security with the usage of colonial politics or globalisation represents conscious – deliberate, targeted or organised usage of power to destroy, disable, coerce, etc. of other people, groups, organisations, etc. or for the change unfavorable for them or the change of a certain condition against their will. In general, human societies are marked by the constant danger of unfavorable operation and the consequence of operation of various forces, particularly colonial, to man and society. Endangerment is a form of concretised danger to certain parts and subjects of society of the forces which can essentially be predicted, of which only big and medium-sized countries can take active and passive measures of provision and prevention, current protection and the measures of additional (post) protection. In the human society which is by its very nature basically a competitive one, the endangering (as an activity) and endangerment (as a situation), originating from within the society, are dominating as an activity of one group of subjects directed with certain cause (goal) against another group of people. Therefore, small states are endangered by the colonial – global politics of big states. With the aim of preventing the endangerment of society, systems of protection from endangerment, i.e. systems of security are being formed. However, apart from all activities of small states with the aim of building a system of national security, they become the prey of colonial states, especially if they have natural wealth in their possession, if they don't have powerful allies or nuclear weapons.

Key words: colony, colonialism, metropolis, colonial politics, security

* Овај рад је примљен 04. октобар 2014. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 01. јуна 2015. године.

